

Skjøtselplan for Meldal bygdemuseum slåttemark, Meldal kommune, Sør-Trøndelag fylke.

OVERSIKTSBILDE fra lokalitet

Figur 1. Nedre del av slåttemarka på Meldal bygdetun. I forkan sees litt prestekrage, rødknapp og blåklokke. Hvis slåtten gjenopptas som beskrevet i skjøtelsesplane vil slike engplanter etterhvert bre seg utover større deler av slåttemarka. Bilde tatt mot nord-vest. Foto: Steinar Vatne, 14.07.2014.

FIRMANAVN OG ÅRSTALL: Økolog Vatne 2014

PLAN/PROSJEKTANSVARLIG: Steinar Vatne

OPPDRAKSGIVER: Meldal kommune

LITTERATURREFERANSE (for skjøtelsesplanen): Vatne, S. 2014. Skjøtelsesplan for Meldal bygdemuseum slåttemark, Meldal kommune, Sør-Trøndelag fylke. Økolog Vatne Notat 7-2014.

Forord

Med grunnlag i undersøkelser av den utvalgte naturtypen slåttemark i Meldal og Orkdal kommuner i 2013 (sammen med Miljøfaglig Utredning) og 2014 har Økolog Vatne på oppdrag for Orkla Landbruk v/Odd Lykkja utarbeida skjøtselsplaner for alle registrerte slåttemarkar som har verdi B-viktig og A-svært viktig.

De som vil bruke og bevare ei artsrik slåttemark kan med fordel tenke på hvordan jorda blei drivi før traktoren og kunstgjødsla kom på markedet. Naturgjødsla var verdifull og blei helst bare brukt på åkermark. Slåttemarka fikk lite eller ingen gjødsla, og blei gradvis utarma for næringsstoff. Det var derfor viktig at også de minste grastustene langs engkantene, i bratte skrenter og mellom steiner og trær blei slått for å få nok vinterfôr. Slåttemarka var finpusa etter at slåttekaren og rakstedeia var ferdig. Om høsten slapp en innpå husdyr som hadde med seg frø fra utmarka, og i tråkket etter dyra kunne frøa spire. Det er denne bruken som gjorde at slåttemarka blei så artsrik. Hvis slåttemarka blei pløyd og tilsådd, ville engplantene spre seg sakte inn fra kanter og knauser der jorda ikke hadde blitt snudd. De gjenværende slåttemarkene er i dag leveområder for mange blomsterplanter, insekter og sopp som har blitt sjeldne etter at moderniseringa av landbruket satt igang for fullt på midten av det forrige århundret. Grundig slått og fjerning av all avlinga, uten tilførsel av gjødsla er fremdeles den aller beste måten å ta vare på slåttemarka. Slåttemarka kan gi et bra og smakfullt håbeite, og de som har dyr, kan ha god nytte av å gjerde inn slåttemarka si.

Steinar Vatne,
Grindal 21.11.2014

A. Generell del

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflateryddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styvingstrær som blir høstet ved lauving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truete beitemarksoppper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest arts mangfold per m² og også de største bestandene av flere truete engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truete naturtyper.

Slåttemarksutforminger Midt-Norge

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Midt-Norge og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

I Midt-Norge finnes utforminger av dunhavreeng på kysten med arter som blåstarr, vill-lin, ormetunge og marianøkleblom. Artsrike slåttemarker med bl.a. marinøkkel og rødflangre er registrert på Allmeningsværet i Roan, Sør-Trøndelag. Eksempel på artsrik dunhavreeng er registrert også i Oppdal kommune på Åmotsdalen gård og på Halsen. Også Kleivgardene-Sliper-Detli i Oppdal har meget artsrik slåttemark med kalk- og varmekrevende arter. I Lierne i Nord-Trøndelag på Kvelia finnes boreale slåttemarker (flekkgrisøreng) med lang kontinuitet, som fortsatt er i god hevd. Og på Storlia i Leksvik kommune finnes hevdede enger av ulike typer som frisk fattigeng, frisk til tørr middels baserik eng og vekselfuktig, baserik eng, med vill-lin, nattfiol, storblåfjær, bakkesøte, vårmarihand, bergskrinneblom, våskrinneblom og stortveblad. Velhevdde skogstorkenebbballblomslåttemarker finnes i Sølendet naturreservat, i Røros kommune, Sør-Trøndelag.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljà, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/ev.hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermariehånd er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteenger som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjørdurt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljà eller krattrydder. Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten. For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DNs hjemmesider:
<http://www.dirnat.no/content/1916/>

B. Spesiell del: Meldal bygdemuseum

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)									
Navn på lokaliteten					Kommune			Områdenr.	
Meldal Bygdemuseum					Meldal				
ID i Naturbase (ny lokalitet)			Registrert i felt av: Steinar Vatne				Dato: 14.07.2014		
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Ingen kjent							Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:		
Hovednaturtype:		Slåttemark			85 %		Utforminger:		%
andel							Fattig slåtteeeng		60%
Tilleggsnaturtyper:		Engpreget erstatningsbiotop			15 %		Rik slåtteeeng		15%
							Plen og tun		15%
Verdi (A, B, C): A			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder						
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11)									
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):			Vegetasjonstyper:		
< 20 m	x	God		Slått	x	Torvtekt	Frisk fattigeng		85%
20 – 50 m		Svak		Beite		Brenning	Middes Baserik eng, dunhavreeng		15%
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hages tell			x
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling					
		Dårlig		Lauving					
OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)									
INNLEDNING									
Beskrivelsen er utarbeida av Steinar Vatne 21.11.14, basert på egen befaring 14.7.2014 i forbindelse med kartlegging av slåttemark på oppdrag for Orkla landbruk. Nytt faktaark for slåttemark (Svalheim 2014) er benytta til beskrivelsen.									
BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG:									
Lokaliteten utgjør størsteparten av engarealet rundt bygdetunet, og ligger rett nord for Meldal sentrum i Meldal kommune. Lokaliteten grenser mot en bygninger, mer nitrofil eng og beitemark i nord, samt skog og grusvei i hhv. øst og sør.									
NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER									
Naturtypen er i hovedsak slåttemark, utforming fattig slåtteeeng (60%) og rik slåtteeeng (15%), med delvis preg av hagemark. Noe av tunet blir slått med gressklipper og dette kan karakteriseres som engprega erstatningsbiotop, utforming plen og tun (15%).									
ARTSMANGFOLD:									
Slåttemarka har et godt innslag av naturengarter som dunhavre, gulaks, blåklokke, rødkløver, skogstorkenebb, tepperot, aurikkelsveve, prestekrage, harerug, småengkall, blåkoll, jonsokkoll, fjøllblom, hvitmaure og legeveronika. Stedvis er det noe gjengroingspreg med innslag av hundegras. Liljekonvall og hvitveis i skogkanter, ellers finnes gamle einer, bjørk og selje. Trolig potensial for krevende og rødlistede beitemarksopp.									

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING:

Lokaliteten er bare delvis i hevd, og løvoppslag tyder at det er noen år siden siste slått, med unntak av noe av tunet som blir slått med gressklipper. Noe gras lå igjen etter plenklipp. Flyfoto fra perioden 1937-64 viser ingen tegn til teigdeling eller oppdyrking. Noe gjengroing med løvtrær og einer og litt innslag av hundegras noen steder. Tilstanden virker forøvrig ganske god, til tross for manglende slått.

FREMMEDE ARTER: Honningknoppurt (høy risiko-HI) er i sterk spredning fra privat hage. Langs grusveien nedenfor bygdetunet er det forøvrig forekomst av rødhyll (HI) og hagelupin (svært høy risiko-SE).

KULTURMINNER:

Bygninger på bygdetunet

SKJØTSEL OG HENSYN

Sein slått med ljà/tohjulsslåmaskin og fjerning av alt høy (gjerne etter bakketørk/hesjing) vil være den beste skjøtselen. Bruk av gressklipper på tunet er ok, men da må alt gresset samles opp. Gammalt gras bør rakes godt opp etter første slått. Noen yngre løvtrær kan med fordel fjernes for å øke engarealet, men ellers er innslaget av gamle trær (bjørk, selje, einer og rogn) positivt. Etterbeite (sau/ungdyr) vil være positivt. Det er noe mindre verdifullt engareal ovenfor lokaliteten som kan ha potensial som restaureringsareal. Områder med honningknoppurt bør med fordel slås gjentatte ganger eller dras opp med rot. Forekomst av fremmedarter utenfor lokaliteten bør også fjernes snarest.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP:

Ingen lignende lokaliteter er kjent i området, men det finnes trolig mange artsrike beitemarker og slåttemarker nær Meldal sentrum.

VERDIBEGRUNNELSE:

Lokaliteten oppnår middels-høy vekt på tilstand, middels på rødlistearter (potensial for beitemarksopp) og engarter, og høy på areal (trolig også høy på nærhet til andre kulturmarker). Med høy og middels vekt på vesentlige parametre oppnår lokaliteten derfor verdien A-svært viktig. Verdien er noe svak pga. manglende slått og oppsamling av gressklipp.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtelsesplan: 21.11.2014	UTFORMET AV: Steinar Vatne	FIRMA: Økolog Vatne
------------------------------------	-------------------------------	------------------------

UTM 32V 536060 6991360	Gnr/bnr. 72/4	AREAL (nåværende): 4,4 daa	AREAL etter evt.restaurering:	Del av verneområde? Nei
---------------------------	------------------	-------------------------------	----------------------------------	----------------------------

Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer.

Navn:

Odd Lykkja (Orkla landbruk) har hatt kontakt med leder for bygdemuseet

Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer)

MÅL:

Hovedmål for lokaliteten: Slåttemarka skal slås årlig, og tilstanden skal være god.

Konkrete delmål: Slått av hele arealet (inkl. kantsoner) rundt månedsskiftet juli/august, etter at engplantene har begynt å blomstre av. Oppsamling og fjerning av alt høy etter bakketørring eller hesjing. Etterbeite, hvis mulig. Gjødsling, sprøyting og andre inngrep skal ikke forekomme. Tilgrensende engareal bør med fordel slås.

Ev. spesifikke mål for delområde(r): Tynning av kantsoner.

Tilstandsmål arter: Jevnere fordeling av blomstrende engplanter.

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing: Redusere innslaget av hundegras. Kanter skal holdes fri for oppslag. Honningknoppurt skal ikke forekomme i slåttemarka.

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa	Kontroll : (Dato)
<p><i>Generelle tiltak:</i> Sein slått av hele arealet (rød avgrensning, figur 2) med tohjulsslåmaskin. Ljå må brukes der en ikke kommer til med slåmaskin (kantsoner). Bakketørking eller hesjing. Grundig raking og oppsamling av høy og gammalt gras. Det er ok å slå tun og stier med plenklipper, forutsatt at gressklippet samles opp. Etterbeite er svært positivt hvis det er mulig å gjennomføre.</p> <p>Timeanslag: Slått med tohjulsslåmaskin (og ljå) 4,4 daa: 1 time/daa Raking, vending og ranking (evt. hesjing) 4,4 daa: 6 timer/daa Bortkjøring med traktor/atv 2 timer Plenklipp 2-3 ganger 3 timer</p> <p><i>Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle:</i> Tynning av unge løvtrær i innen svart avgrensning (figur 2) Eldre bjørk, rogn, selje og einer kan godt få stå. Stubber kappes i bakkenivå. Løvoppslag holdes deretter nede ved slått påfølgende år.</p> <p><i>Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle:</i> Eventuelt slått av restaureringsareal (blå avgrensning, figur 2) på samme vis som beskrevet ovenfor. Luking av honningknoppurt (invaderende, fremmed art).</p>	<p>Årlig (2015-)</p> <p>2015</p> <p>Evt. årlig</p>	<p>4,4 daa, ca 35 timer</p> <p>Ca. 16 timer</p> <p>1,6 daa, ca 14 timer</p>	
UTSTYRSBEHOV: Tohjulsslåmaskin, ljå, rive, motorsag, ryddesag/greinsaks. Traktor med høysvans.			
OPPFØLGING: Skjøtelsplanen skal evalueres innen 5 år. Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Beitemarksopp.			
Tilskudd søkt år:		Søkt til:	
Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:	
Skjøtelsavtale parter:			
ANSVAR: Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsplanen.			

Kilder

Vatne, S. 2014. Feltundersøkelser.

Ortofoto/kart

Figur 2. Ortofoto med inntegning av slåttemarkslokaliteten (rød avgrensning). Tynning av løvtrær og einer innen svart strek. Mulig restaureringsareal (blå avgrensning) og området med honningknoppurt (blå prikk).

Figur 3. Flyfoto fra 1937, omtrent samme bildeutsnitt som fig. 1.

Bilder

Figur 4. Fra omtrent midten av lokaliteten. I forkant av bildet sees mye dunhavre og gulaks, og varierende innslag av bl.a. blåklokke, prestekrage og småengkall. Yngre løvtrær og litt einer kan med fordel fjernes i skogkrullen i midten av bildet, slik at en kan få slått helt ut i kanten. Bilde tatt mot nord-vest. Foto: Steinar Vatne

Figur 5. Oppslag av bjørk og selje i sørøstre del av slåttemarka. Oppslaget kan holdes nede ved slått med tohjulsslåmaskin. Bilde tatt mot øst. Foto: Steinar Vatne

Figur 6. Sørvestre hjørne av lokaliteten består av tunet som blir slått med gressklipper. Alt gressklippet bør samles opp. Bilde tatt mot nord-vest. Foto: Steinar Vatne

Figur 6 . Parti fra mulig restaureringsareal (blå avgrensning på kart, figur 2). Her er det stedvis mye hundekjeks og hundegras. Bilde tatt mot øst. Foto: Steinar Vatne

Artsliste

Gulaks, blåknapp, blåklokke, rødknapp, aurikkelsveve, tepperot, harerug, småengkall, dunhavre, prestekrage, markjordbær, føllblom, hvitmaure, blåkoll, jonsokkoll, legeveronika, liljekonvall, skogstorkenebb, ryllik, smyle, firkantperikum, rødkløver, tveskjeggveronika, tiriltunge, brennesle, engsoleie, hvitveis, bjørk, selje, hegg, einer, gråor, honningknoppurt.